

K M

Verval & reproductie

De groente- en fruitsieraden van Gésine Hackenberg

Symptomen van glasdegradatie

Verval van ruimtevullende lichtinstallaties

Gésine Hackenberg.

De groente- en fruitsieraden van Gésine Hackenberg

Verval speelt een belangrijke rol in het werk van Gésine Hackenberg (1972). Voor de serie 'Double Life' repareerde ze gebroken porselein met Urushi-lak, voor 'Pièces de Milieu' liet ze groente en fruit met behulp van elektroformeren 'groeien' van zilver en met behulp van koperfolie maakte ze groente- en fruitsieraden die bij aanraking met lucht en huidzuren oxideren en verkleuren.

Monika Auch

Oneindig lang houdbaar

1

Gésine Hackenberg heeft in Duitsland een traditionele opleiding tot edelsmid gevolgd. Zij heeft drie jaar lang in een ambachtelijk handwerkbedrijf gestudeerd en behaalde haar diploma als edelsmid cum laude. Deze opleiding was de voorwaarde om sieraadvormgeving aan de toenmalige Fachhochschule für Gestaltung in Pforzheim te kunnen studeren.

Tijdens het bezoek aan symposia ontdekte zij het grote beeldende potentieel van sieraden en haar honger naar een ontwikkeling in de beeldende vormgeving. Als *exchange student* verbleef zij een jaar aan de Gerrit Rietveld Academie en zegt: 'Ik raakte zo in de war over

de talloze mogelijkheden dat ik eenvoudig niet meer terug kon naar een designopleiding. Ik ging door aan de Gerrit Rietveld Academie.' Zij studeerde in 2001 af met een collectie lepels. In haar werk verplaatst zij alledaagse objecten uit een alledaagse context naar haar eigen wereld als sieradvormgever. De ontwikkeling van haar vormtaal en zelf ontwikkelde technieken is stap-voor-stap in een mooie tijdlijn op haar website te volgen.

Lepels

Het begon allemaal met lepels. Tijdens haar ambachtelijke opleiding in Duitsland begon zij als

meesterschap zien waar techniek niet meer in de weg staat van de beeldende vermogens.

'Op de Rietveld ging het niet meer over technische, maar over beeldende oplossingen, over wat je wilt zeggen en wat sieraden voor je betekenen. Hoe je een eigen positie moet zoeken in het vak. Met deze vragen over het dragen van objecten, over de positie van een ornament en over de rol van het lichaam scherp je je eigen positie aan. Mijn technische kunde stond in het begin in de weg. Ik moest leren dat je niet alles via metaal moet aanpakken.'

Thema van het werk is de zoektocht naar alledaagse dingen die wat dierbaarheid betreft

groente en fruit

2

vergelijkbaar zijn met de intimiteit van een gedragen sieraad. Waar komen alledaagsheid en sieraad samen? Haar aanknopingspunten zijn voorwerpen en handelingen in de huiselijke wereld rond de eetcultuur, de keuken, de eettafel en het eten zelf.

Urushi-lak

Wat gebeurt er als een schoteltje breekt? Heeft het als gebruiksvoorwerp een emotionele waarde die behouden moet blijven? In de serie 'Double life' uit 2006 herinterpreteert Hackenberg de oude reparatietechnieken voor gebroken porselein. In Azië gebeurde dat onder meer met Urushi-lak, in westerse landen met edelmetaal of met krammetjes. Gebruikte voorwerpen werden gerepareerd vanwege de emotionele waarde; de eigenaar laat door de mooie manier van reparatie zien hoeveel het object voor hem betekent. Maar als in Japan een nieuw stuk keramiek reeds gebroken uit de oven kwam, dan werden de stukken door een meester hersteld met Urushi-lak. De keramiek was in deze geres-taureerde staat zelfs veel meer waard. In deze bijzondere benadering van alledaagse objecten en hun emotionele waarde is een verband te leggen met het sieraad. Hackenberg ging in de leer bij een meesteres in de Urushi-laktechniek.

Urushi is een heel sterk materiaal, de eeuwenoude oplossing voor de conservering en reparatie van objecten en vooral voor het versterken en versieren, een bewerking met behulp van de hars van de Aziatische lakboom, *Rhus vernicifera*, dat een schitterend mooie laklaag – in Japan *Urushi* genoemd – geeft. Al sinds zesduizend jaar geeft Urushi houten schaaltes, eetstokjes, meubels en lederwaren een ondoordringbaar oppervlak. In vloeibare vorm geeft de hars bij de meeste mensen extreem allergische reacties. Bij contact met warmte en hoge luchtvochtigheid harden de bestanddelen in een chemisch proces langzaam uit en geven een oppervlak dat 'levensmiddel' is. Water, zuren, schimmels of alcohol kunnen het materiaal niet meer aantasten. Het aanbrengen van de laklagen op het oppervlak is

vrij werk, een *escape* uit het routinematige werk, lepels te maken. Vreemde lepels, die niet per se functioneel waren. Dit thema pakte zij op in haar eindexamenwerk waar zij ook de historische achtergronden van de lepel onderzocht. 'Een lepel is een klein, intiem object, zoals vroeger in het reisbestek. Maar het was ook een statussymbool, en een persoonlijk bezit, eenieder had zijn eigen lepel. In gezegdes komt de positie van de lepel in het dagelijkse leven terug, zoals in "de lepel afgeven"; na je overlijden wordt de lepel overgedragen aan een familielid.'

In de veelbelovende collectie 'Spoons' uit 2001-2003 komen verschillende materialen aan bod zoals keramiek, zilver en textiel, die zij allemaal in de daaropvolgende jaren oppakt en verder uitwerkt. De subtiliteit en finesse van het werk laten de vanzelfsprekendheid van een ambachtelijk

1 *Horn of plenty*, collectie *Daily Delicious*, 2013, collier en objecten, zilver en koper.

2 *Black Urushi locket with springform latch*, 2004, Urushi-lak, zilver.

een handmatig, langzaam proces dat onder goede bescherming en in een absoluut stofvrije omgeving moet worden uitgevoerd. Chinese mummies die ingepakt waren in Urushi-lak bleken na openen van het omhulsel niet uitgedroogd te zijn, zoals Egyptische mummies, maar 'levensecht' zacht. Een ander voorbeeld van de verrassende eigenschappen is een Urushi-vaas waarin bloemen langer goed blijven, omdat de lak een antiseptische laag is die bacteriegroei remt. Urushi-lak is ook materiaal voor huishoudelijk gebruik, zoals voor chopsticks of containers. Hackenberg refereert hieraan in haar brochures, de serie 'Urushi Jewellery'; kleine medaillendoosjes met een prachtige, glanzende laklaag. Het werkproces duurt heel lang, de doosjes worden opgebouwd uit wel dertig lagen. De containers hebben heel fijn gesmede zilveren constructies om ze sluit- en draagbaar te maken. Het hele proces bleek uiteindelijk te kostbaar om in westerse landen als verkoopbaar object verder te ontwikkelen.

In de serie 'Double Life' is de reparatie door middel van Urushi-lak spaarzaam toegepast op ge-

broken porselein met een vergulde laag bovenop. De stukken in deze collectie zijn een versierde versie van het oorspronkelijke object en kunnen ook als sieraad worden gedragen. Het thema hergebruik is op een eigentijdse manier en in de vorm van een sieraad verbonden met eeuwenoude technieken.

Eigentijdse stillezens in zilver

Hackenberg had al lange tijd een liefde voor zeventiende- en achttiende-eeuwse stillezens, schilderijen van tafels, volgeladen met prachtig eetgerei, fruit en groenten in weelderige vormen. Dat kwam goed van pas toen zij in 2010 een opdracht van het Nederlandse Zilvermuseum in Schoonhoven kreeg om zilveren objecten te maken. Hiervoor kreeg zij een subsidie van Stichting Stokroos, bedoeld om experimentele ontwikkelingen in modern zilver te stimuleren. Haar objecten zijn opgenomen in de permanente collectie van het museum. In 'Pièces de Milieu', tafelstillezens, laat Hackenberg groenten en fruit groeien van zilver, waarbij de techniek van de galvanoplastiek als

constructief en beeldend proces wordt gebruikt. De manier waarop mensen in de keuken groenten en fruit uit hun schil helpen om op te eten, vertaalt de kunstenaar in modellen van papier. Deze dienen weer als patroon voor de uiteindelijke uitvoering in zilverplaat. De aardappels, peren of bananen arrangeert ze vervolgens in tafelstillezens, waarbij ze verwijst naar historische schilderijen en naar de traditie van zilveren pronkstukken.

Hackenberg maakt dus eerst modellen uit papier, die zij omzet in holle objecten uit dunne zilveren folie. Om de kwetsbare delen met elkaar te verbinden werkte zij met een galvanisch bad, het zogenoemde 'elektroformer' (zie kader). Deze techniek maakt het met name voor sieradenmakers mogelijk om heel fijne of organische holle vormen in edelmetaal te vervaardigen. De bijbel voor deze techniek is *Electroforming* door Leslie Curtis. Elektroformer met zilver is een zeer giftig procedé door een cyaanalkali bevattend bad. Hackenberg werkte met een bedrijf voor de uitvoering van het werk, maar dat was heel duur en zij miste haar directe invloed op het werkproces.

5 Papiermodellen.

4 Pièces de Milieu, objects, 2010, zilverfolie en electroformed zilver.

5 Stencils uit folie en papier.

6 Studio vormenstudie.

7 Groenten krat, objecten, koper.

5

3

4

6

7

Groente- en fruitsieraden

Om zelf verder te kunnen experimenteren met minder giftige procedés en om een vervolg te geven aan de zilveren objecten, maar dan binnen een nieuwe sieradencollectie, viel haar keuze op koper als een mooier en passender materiaal. Teruggrijpend op haar oorspronkelijke thema zegt Hackenberg: 'Groenten en fruit behoren tot de fundamentele voedingsmiddelen van de mens. Ze zijn te koppelen aan een van zijn meest primaire en alledaagse behoeftes, het eten. Mijn sieraden willen de relatie van groenten en fruit tot de mens en zijn lichaam verbeelden met als inspiratiebron de alledaagse omgang hiermee: het uitkiezen, het aanraken op de markt, het schillen, pellen, bereiden en eten. Het zintuiglijke plezier hiervan wil ik viëren in de sieraden.'

Haar voorgaande collecties waren gestileerd en uitgevoerd in koele, serene materialen zoals zilver en glas. Hierin miste zij het weelderige van stillezens. Om het zintuiglijke aspect uit te drukken werkte zij met koperfolie. Tijdens het interview komt een hele doos met fruitvormen tevoorschijn. 'Je kunt een appel op veel verschillende manieren schillen en er vormstudies van maken. Ook dit is een alledaagse referentie; met welk mes schil je een appel en wanneer is de schil nog herkenbaar en móét het nog herkenbaar zijn?'

Stillezens gaan vaak ook over verval. Je ziet fruit met vliegen erop of zelfs een dodenschedel erbij. Aan deze vergankelijkheid refereert ook het reactieve vermogen van koper dat bij aanraking met de lucht en huidzuren gaat oxideren en verkleuren. Hoe ga je hieruit sieraden maken die op de huid gedragen kunnen worden? Om het oxidatieproces te vertragen kan het koper met beschermende lagen worden bedekt, bijvoorbeeld met olie of het kan zelfs geheel worden afgesloten door het in een galvanisch bad met roodgoud te overtrekken.

Hackenberg gebruikt de uit koperfolie geknipte 'schillen' om een hol lichaam te vormen en gaat deze elektroformer om de schillen aan elkaar te laten groeien. Zij bedekt de platte vlakken met een beschermende, niet geleidende laag

zodat alleen op de naden waar de schillen elkaar raken een elektrolytische afzetting van koper plaatsvindt. Alleen op de naden ontstaan zo natuurlijk gegroeide verbindingen. Op dit proces heeft zij beperkt invloed. Zij kan het enigszins sturen door de hoeveelheid stukken die in het bad liggen, de stroomsterkte en hoe lang ze in het bad liggen. De koperafzettingen hebben een bobbelige, organische structuur. Hackenberg laat zo haar eigen fruit groeien.

Om de stukken draagbaar te maken zocht zij naar oplossingen in de ornamentiek. De grote fruitobjecten kunnen 'gewoon' in een boodschappennet verzameld op het lijf worden gedragen. Voor de *Grape Necklace* vond zij inspiratie in de ornamentiek op architectuur, ofwel in guirlandes en friezen op huizen. Zij komt uit een gedeelte van Duitsland waar veel wijnbouw wordt bedreven en waar de wijnrank als versiering alomtegenwoordig is. Om de karakteristieke beweeglijkheid en het sierlijke van de wijnrank te behouden zijn haar wijn- en druiventrossen als kralen geconstrueerd met een ketting erin. In het galvanisch bad moeten de stukken dan zeer zorgvuldig worden gerangschikt zodat het koper op de juiste plekken gaat neerslaan en functionele verbindingen maakt. Het nieuwste kleurrijke fruit in haar laboratorium is de pruim en hiervoor zoekt zij naar een lak dat de prachtige paarse kleur op de metaalhuid zal conserveren.

Gésine Hackenbergs werk is te koop bij Galerie Ra in Amsterdam. Haar werk bevindt zich onder meer in de collecties van het Stedelijk Museum Amsterdam en het Victoria & Albert Museum in Londen. Zij is docent aan de MAD-Faculty in het Belgische Hasselt en heeft in 2013 een Master in de Beeldende Kunsten behaald met haar collectie 'Daily Delicious' en een theoretisch onderzoek over groente- en fruitsieraden.

Monika Auch is beeldend kunstenaar en redactielid.

Website

www.gesinehackenberg.com

Elektroformer

Elektroformer (Engels: *electroforming*) is in ISO 2080 gedefinieerd als het vervaardigen of reproduceren van voorwerpen door elektrolytische metaalafzetting op een vorm, bijvoorbeeld van was, waarna de metaalneerslag los van de vorm wordt gebruikt. In Nederland wordt voor deze bewerking ook de term 'galvanoplastiek' gebruikt.

Het galvanoplastisch vervaardigen van voorwerpen of onderdelen behoort tot de oudste toepassingen van de galvanotechniek. Vroeger legde men zich er vooral op toe langs deze weg kopieën te maken van kostbare voorwerpen, zoals munten en sieraden uit de klassieke oudheid, maar ook van producten uit de natuur, zoals kevers en bladeren.

Elektroformer is een techniek die gebruikt wordt om zilveren sieraden of goud door middel van het gebruik van een wasmodel zeer nauwkeurig en gedetailleerd te maken. Met elektroformer wordt het procedé benoemd waarmee een voldoende dikke en constructief zelfdragende laag kan worden behaald. Van galvaniseren spreekt men eerder wanneer een dunne laag op een ander metaal opgebracht wordt zoals vergulden, verzilveren en vernikkelen.

Het te maken object wordt middels een 'groeiproces' om het wasmodel heen gevormd. Het wasmodel wordt direct geleidend gemaakt door er een grafiet op te poederen of door gebruik van een elektrisch geleidende lak. Het proces is vergelijkbaar met de wijze waarop producten worden vernikkeld. Door het spanningsverschil tussen anode en elektrode 'groeit' er zilver op het wasmodel en verdwijnt dit van de anode.

Belangrijk bij dit proces is dat het afgescheiden metaal zo gelijkmatig mogelijk groeit. Daarom wordt veel zorg besteed aan de samenstelling en de omstandigheden van het galvanisch bad. Continuë filtering zorgt ervoor dat vuil geen kans krijgt om in dit proces aan te groeien. Eenmaal voldoende 'aangegroeid' wordt door verwarming de was uit het object verwijderd waarna het (sterke) sieraad overblijft.